

סמרקנד

המחתרת שהשפיעה למרחקים

הרב היל זלצמן

סמרקנד

המחתרת שהשפיעה למרחקים

מו"ל: הרב היל זלצמן

© כל הזכויות שמורות למו"ל

אין להעתיק, לתרגם, לשכפל, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או אחר שום חלק מתוכן ספר זה. לא יעשה שימוש מסחרי מסווג כלשהו ללא רשות בכתב מאת המו"ל.

ISBN 978-0-9894438-7

נדפס: סיון תשע"ג (מאי 2013)

כתיבת: הרב היל זלצמן

עריכה והגחה לשונית: אברהם ריינין

סדר ועימוד: אברהם ריינין

עיצוב כריכה: חנה קרלי

למכירה והזמנות בארץות הברית וקנדה:

המחבר, הרב היל זלצמן

דו"ר אלקטרוני: hzaltz@aol.com

הערות, הצעות ותמונות - יתקבלו בברכה בדוא"ל של המחבר.

ניתן לרכוש את הספר באינטרנט בכרטיס אשראי

בכתובת: www.yahad.org

הספר נדפס על ידי: ארגון חמ"ה

הപצה בלעדית בישראל בסיטונאות ולהיחדים:

יחד הוצאה לאור - יוסי דמיכובסקי

הוצאה לאור, שיווק והפצה של ספרי יהדות

טלפון: 054-4524969. דו"ר אלקטרוני: yachad8@gmail.com

הקדמה

”סמרקנד“ – המחרתת שהשפיעה למרחקים

סמרקנד החב”דית נולדה למשה במהלך מלחמת העולם השנייה. כאשר הנאצים ימ”ש נכנסו לרוסיה, ברחו יהודים רבים אל אסיה הticaונה, הרחק מהחזית. חסידי חב”ד התרכזו בעיקר בסמרקנד ובטשקנט. בזמן שהממשלה הקומוניסטית הייתה עסוקה במלחמה, החסידים היו עוסקים בייסוד מניניהם, תלמודי תורה וישיבות.

הילדים, התוועדיות החסידיות וההתפילה עשו רושם גדול על הצעירים, והיה שנור בפיים הפtagנים: ”עס גיטט זיך אלקוט ממיש“ (ニישפֿר אלקוט ממיש). באותה תקופה, קהילת חב”ד בסמרקנד הייתה לשם דבר בקרב חסידי חב”ד בברית המועצות, וכונתה ”ארץ ישראל של ברית המועצות“, או בעגה החסידית: ”סמרקנד שפין חב”ד“. אףלו מוחז לגבולות רוסיה התיאחסו לקהילת החסידים בסמרקנד בהערכה ובכבוד, ואף הרבי התבטה בחביבות מיוחדת כלפי הקהילה בסמרקנד.

לאחר שנים של חסידי חב”ד עזבו את רוסיה בבריחה הידועה בשנים תש”וו-ז’, נשארכו בסמרקנד חסידים בודדים, אחד כאן ואחד שם. אבל ההשגחה העילונה ייעדה לנשאים תפקיד בפועל היהודית והחייאת הרוח החסידית.

למרות שכל פעילותינו, ובפרט קיום הישיבה, הייתה במחתרת ונשמרה בסודי סודות – הרי הרוח החסידית של סמרקנד הצלחה לחמוך מכל חומות ההגנה והסודות, ומבל שנרצה בכך – האוירה הרוחנית של סמרקנד הגעה והשפיעה למרחקים.

אנ”ש ברחבי ברית המועצות שאפו לשחות בצילם של הארכים בסמרקנד, להשתתף בתהוועדות ולהתחכם באוירה הרוחנית. מי שהיה בסמרקנד, העביר את רשמיו בסודי סודות לאנ”ש שבסבירתו, והשפיע רבות על חייהם.

החינוך החסידי אותו ספגנו, נתן לנו את הכוח להתמודד מול מוכנות התעמלות הקומוניסטי, שפעלה בשיטתיות נגד הדת. פעם, בשיחתנו עם האדמו"ר מבובוב צ"ל על החיים שלנו בברית המועצות, הוא אמר בתפעלות: אה, אנחנו בקשרי הצלחנו להחזיק מעמד תחת הנאצים, במשך שנה-שנתיים. ואילו הלייבורויטשערס הקימו דורות של יראי' שמים תחת משטר הקומוניסטים!

בתקופה של אנטישמיות חריפה, מילא ר' משה פינשטיין תפקיד חשוב כמנהיג קהילתי וסייע בהפצת הוראה זו. הוא שיחק תפקיד חשוב בהרחבת הידע המדעי והתרבותי של הקהילה היהודית. ר' משה פינשטיין היה אחד ממנהיגי תנועת ההשכלה היהודית ותמוך בתרבות העברית. הוא היה מורה ומחנך, ותרם רבות לתרבות היהודית. ר' משה פינשטיין היה אחד ממנהיגי תנועת ההשכלה היהודית ותמוך בתרבות העברית. הוא היה מורה ומחנך, ותרם הרבה לתרבות היהודית.

כתיבת הספר

לא סופר אני ולא עתונאי, ואני מתיימר להיות כזה. לא חשבתי אף פעם שיזדמן לי להעלות את זיכרונותיי ולכתוב על סמרקנד.

איך בכל זאת נולד הספר? בחודש אדר א' תש"ס, ביקש ממניبنيי, אפרים פישל, לספר על פעולותינו ברוסיה, והקשר שהיה לנו עם הרבי בשנים ההו.

בקשו של בני נגעה ללביו, ומכוון שרציתי לדיק, החלטתי להעלות את הדברים על הכתב, ולשלוח בפקס לידי ר' משה ניסילבסקי, מייסד וו"ר חמ"ה, אליו עבדתי יד ביד במשך עשרות שנים - כדי שייעבור על הדברים ויעיר את העורתו והארותיו. תוקן כדי כתיבתה נזכרתתי בפרטים נוספים על עובdot חמ"ה בסמרקנד, ואירועים נוספים שהתרחשו בשנים ההן, והפקס הלהך וגדל. מבלי לשים לב התאפסו אצליו יותר מעשרים עמודים, מובן שלא היה הגיוני לשלוח פקס בגודל כזה.

כתיבת הזיכרונות הסבה לית חושה נעימה ומינוחת. הרגשתி כאילו אני חוזר אחורה בזמן, אל המקומות והזמנים שאותם כתבת. התנטקתי מהווה, והרגשתי את העבר כאילו עומד חי מול עיני, לפרטיפרטים. קשה לתאר במילים את תחושתי באותו רגע, כאשר חשתי את הכל מחדש. זו הייתה חוויה נעימה, מהולה בגעגועים, עד שהלב התכווץ והעיניות החלו לצלוג דמעות.

האמת ניתנת להיאמר, שלמרות תחושתי הטובה בשעת כתיבת הזיכרונות - הרי כאשר קראתי את הדברים לאחר זמן, רציתי לזרוק את הדפים לאשפה... החומר היה מעוניין, אבל סגנון הכתיבה לא היה משובח. אני בעצמי התקשתי לקרוא את הדברים, מכיוון שבמרכזו הדף כתבתי את סיפור המאורעות, ועליו נוספו העורות בצדדים, למעט

ולמטה, עם חיצים שמשמעותם להicken צריך להוסיף קטע זה או אחר. בקיצור: בלאן בעיניים...

בשיחה טלפוןנית עם עמייתי ר' שמואל לוין מארץ הקודש, סיירתי לו את כל האמור, וחקתתי אותו את הרהוריו לבי, שאין טעם בזכרוןות אלו, ובדעתו לזרוק את הכל לאשפה. ר' שמואל הפציר בי שלא אזרוק את הדפים, ואמר שישלח אליו בחור להקליד את הספרים, אז הכל יהיה ברור. חשתתי שגם הבוחר לא יבין את הכתוב, אבל הסכמתי.

לאחר זמן הגיע אליו הבוחר ועבר על הדפים. שאלתי אותו האם זה מעניין? תשובהתו מאוד מצאה חן בעיני. הוא אמר: כל מה שהיה פעם - זה מעניין! אך לפועל לא היה לו זמן להקליד, כי היה צריך לשוב ארצה, וכך נתקע הדבר.

בכל אותה תקופה דחף אותו ר' שמואל לוין להמשיך בכתיבת זיכרונותיי. אפשר לומר, שהספר הזה יצא בזכות ר' שמואל. עידוד נוסף קיבלתי גם מבן יידי, ר' יוסף ניסילביץ.

בעבור זמן המליך לי ר' שמואל לפניות לאברך בשם ר' אברהם ישע' רינינץ מקראוון הייטס, שערך כמה ספרי זיכרונות של חסידים בני דורנו. בהשגהה פרטית מופלאה, בדיקת אותה תקופה ראה ר' אברהם את מה שכותב ר' יצחק מישולבין על אפיית המצאות בסמרקנד. כאשר הגיע אליו וראה שגם כתבתה בנושא - שמח מאד, והחליט לצרף את זיכרונותיי וזכרוןוטיו של ר' יצחק לכתבה זאת.

ר' אברהם, שבינתיים עבר גם על שאר החומר, התרשם מאד מהעושר החסידי המצו依 בפרק זיכרונותיי, וסגןון הכתיבה ה'חי' שלוקח את הקורא לימים ההם. הוא ערך את הזיכרונות ופרסם אותן בשבועון "בית משיח". וכן, במשך כמה שנים פורסמו שם עשרות כתבות, וגם בעוד בכמות נוספת, והכתבות מוצאו חן בעיני הקוראים.

על מנת להקל על משימת הכתיבה, רכשתי מחשב נייד, ולמרות שרבים מידי היו סקפטים וטענו שבגנלי זה כבר מאוחר מדי ללמידה. ציטוטתי בפניהם את האימרה האהובה הטמונה בלביבי: "אין דבר כזו יותר מידי מאוחר". כל זמן שהנשמה בקרבי אפשר לתקן את המידות ואפשר ללמידה. השגתי תוכנה ללמידה הקלדה בשיטה עיורת, ובמשך זמן קצר למדתי להקליד במקביל בעברית ובאנגלית, וזה מאד הקל עלי את הכתיבה. וכן, 'הילקה זלצמן' כפי שקראו לי בסמרקנד - נעשה 'ספר'..."

כאשר פורסמו הכתבות, היו כאלה שהתרעמו מדוע לא כתבותי עליהם או על קרוביו. משפחתם, שגם הם עברו הרפתקות ומסרו את נפשם למען היהדות בשנים ההן. ברצוני להשיב לכל אותן טענות, בטעם פשוט: איני היסטוריון, ולא באתי לסקם את ההיסטוריה החב"זית. בסך הכל העלייתי על הכתב את הזיכרונות האישיים שלי מהשנים ההן בסמרקנד. רק מכיוון שההשגהה העליונה הכנסה אותי לפעילות הכלל - ממילא התייחסתי גם לכמה עניינים כלליים. לכן, אין אף אחד סיבה להיפגע מכך שלא כתבתי גם אודוטוי, ואין זה אומר שהוא לא פעל גדולות ונצורות.

זאת ועוד: אדמו"ר הוזקן כותב בהקדמתו בספר התניא 'אין דעתיהם שווות ואין שכל זה מתפעל מכמה שמתפעל שכל של חבירו'. ניתן לראות זאת במודע, כאשר שני חסידים משתתפים בהთועדות, וכל אחד מתפעל מעניין אחר. בעבר זמן, כל אחד זכר במודיעיק את העניינים שתפסו אותו, והשאר נמחק מזיכרונו. אילו בן אדם היה זכר כל מה שבעבר בחיו - הרי גם עשרות אלפי דפים לא היו מכילים את זיכרונותיו. لكن, בכתיבת הזיכרונות מתמקדים בחלק קטן ממה שעברו בחיו.

בדרכם כלל כתבתם לפי הסדר הכרונולוגי של הספר. השטדלתי מאוד לדיק בاميיתות הסיפורים והארועים. כאשר התעורר אצל ספק לגבי אירוע מסוים, התעניניתי אצל חברי ומכיריי אודות וכנות ודיוק הדברים ותמיד לऋת חשבון את דעתם. אכן, היו דברים שרק אני היתי מעורב בהם, מפני סודיות הדבר, ובזה הוכרחת לי לסגור רק על הזיכרון שלי.

אצין, שכאש מישחו סיפר לי על אירוע מסוים שהוא אישית היה מעורב בו, ואני לא ידעתה על כה, קיבלתי את דבריו וכתבתי לפי הנחיותיו. אכן, היו מקרים בודדים שאנשים סייפו לי על אירועים שהם לבדם היו מעורבים בהם, אבל ההקשר הנסיוני סתר את דבריהם. במקרים אלה התייעצתי עם מכיריי, ולאחר שאף הם שללו זאת להלוטין - התעלמתי מהדברים.

•

שביעות רצון מיוחדת הייתה לי כאשר העברתי את זיכרונותי לעיינו של הרה"ת ר' שלום דובער לויין, מנהל ספריית אגודות חסידי חב"ד, שנחשב למומחה להיסטוריה ה חב"דית והוציא לאור סדרת ספרים על תולדות חסידות חב"ד.

כאשר מסרתי לו את דפי הזיכרונות, חששתי אולי ימתוח ביקורת על הספר. מה הופתעתי, כאשר לאחר ימים ספורים חזר אליו ו אמר שלמרות עיסוקיו הרבים - הנה לאחר שהתחילה לעיין בדף הראשון של הספר, נמשך כל-כך בקריאתו, ולא יכול להפסיק עד שסיים את חמישים עמודים הראשונים. הלשון, הסגנון והתוכן מואוד מצאו חן בעיניו.

בזהדנות אחת אמר לי הרבה לוין: "אני כתבתם על תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית עד שנת תש"ח, כי אחרי זה נותרו לגמורי הקשרים עם אנ"ש ברוסיה, ולא היה תחת ידי תיעוד של החיים החסידיים שם. בספר שלך, אני רואה כאילו המשך בספר שלי!".

מילותיו אלו של הרבה לוין הטילו עלי אחירות גדולה. אילו ידעתה זאת בעת כתיבת הכתובת הכל, הייתי משקיע יותר במחקר בין חברי וידידי, והכל היה נכתב באספקלריה אחרת. תקוותי כי קיבל תשובות מהקוראים, ובעזרת ה' אוכל להציג מהדורה שנייה מפורטת יותר.

עם כל זה, תקוותי שהקורא יתעמק בספר וימצא את עצמו באותו זמן ובאותו אירוע

- ותוקויים אימרת הרב לקובצת בחורים שהגיעו מברינוא, לאחר שייצאו מריםיה: "איד זאלט זעהען דא אינפין די גוטע מנהיגים פון סמרקנד" [תראו להניג כאן את המנהיגים הטובים מסמרקנד]. זה יהיה שכרי מכל עמל.

•

כאן המקום לעיר על העזובה וההפקרות הרבה בתחום סיפורים מעשיות, אימרות ופתגמים. ידוע עד כמה היו מדיקים רבותינו ונשiano הקדושים במקור ונוכחות הספרות, וכאשר חסידים היו חוזרים על סיפור מסויים, היו מספרים אותו בדיק כפי ששמעו, לא החסירו ולא ייtroו. ממש "בל תוסיףobel תגרע".

זכורני, שכאשר דודי ר' ברוך ואחיו ר' חיים אברהם דוכמן, היו מספרים סיפורים מעשיות ששמעו מזקם הרה"ח ר' מרדיי יואל דוכמן, מחונכו של ר' אייזיק מהומיל - אם היינו מבקשים מהם לפרש פרק מסוים בספר שלא היה מובן, תשובתם תמיד הייתה:
אני יודע. כך שמעתי מהסביר. הם לא העזו לפרש כפי הבנתם.

היום, למרבה הצער, למספרים אין את הכבוד הראוי לסיפור כפי ששמעו אותו. הם חשובים שחיברים ליפות ולבאר כל דבר, ומכוון שההוספות אלו נועשים בהתאם להיגיון שלהם - במקרים רבים הם חוטאים לאמת, ולמעשה מסלפים את הספר. כאשר מדובר באחד שיעודו למשוך את הקהל בליהוטי לשונו, הרי אז הוא חש כמו 'dg במים', ועשה בספר ככל העולה על רוחו... ואני שומע וחושב לעצמי: הרי הספר המקורי טוב מאוד, מדוע צריך לשנות ולשפר' אותו? ...

•

במשך הזמן דחקו בי רבים ממורי להוציא את פרקי זיכרונותיי בספר. הם טענו שתקופת זו שלאחר היציאה הגדולה של אנ"ש בשנים תש"ו-תש"ז, הייתה דף לבן בהיסטוריה של חסידי חב"ד בברית המועצות, ולכן חשוב להדפיס את הדברים בספר, כדי שהדור הצעיר יידע על החיים והמסורת נפש של אנ"ש בברית המועצות.

אני מודה להשיית שזימן לי להיפגש עם ר' אברהם ריינץ, שהסכים לעורר את פרקי זיכרונותיי ולהכינם בספר. בשונה ממנוגם של עורכים, המאéricים ומקרים כרצונם 'הטוב' - ר' אברהם השתדל מאד לשמור את סגנון הכתיבה שלו, תוך כדי שינוי ערכיה מינימליים. כל פרק נשלח אליו להגשה, ולאחר שהכניס את התיקונים שלו, שלח להגשה נוספת, כדי לוודא שאין שום השמטה או שינוי מהדברים שכתבת.

תודה מיוחדת أبي לידי ר' שלמה גלפרין, שהסכים לעBOR על הספר ולתת את הגהותיו והערותיו. ר' שלמה ניחן בחוש הגהה מיוחד, לקרוא את הספר מנוקודת מבטו של הקורא. רבים מהערותיו התבسطו על ההנחה שהקורא המצוי לא חי ברוסיה,

ואינו מכיר את הנسبות בהן חיו יומיהם, ولكن עליי להסביר ולהרחיב בכתיבת הרקע ההיסטורי, כדי לקרב את הקורא למאורעות הימים ההם.

כמו כן ברצוני להביע תודה עמוקה לקרוב משפחתי, ר' בצלאל שיף, על אדיבותו הרבה לחלק איתי את ארכיוון התמונות הגדול שברשותנו. למרות שהוא בידי תכונות רבות, הרי בארכיוונו מצאתי כמה וכמה תמונות שעשירו את הספר, ועל כך תודתי נתונה לו.

ואהרון אהרון חביב: אני מודה מאוד לרעיה מרת מוסיא שושנה אסתר תה'י, שהודות לעידודה המתמיד יכולתי להגיעה עד הלום. את הזיכרונות הימי כותב בבית, לאחר שעות העבודה, והייתה זו הקרבה גדולה מכך לאפשר לי להתמסר לכתיבה על חשבון שעות האיכות הביתיות.

דוד המלך כתב בתהלים "שנויות מי בין", וכן אודה לכל מי שיעיר לי על שנויות או יוסיף על מה שכתבתי. אשמה מaad לקבל את הערות והביקורת הזאת, וכפתגם הידוע "אהוב את הביקורת - כי היא תעמידך על הגובה הנכון". בקשתי שטוחה לפני הקוראים: כתבו אליו, או התקשרו אליו ואמרו את אשר בלבכם, על מנת שאוכל לתקן בהוצאות הבאות אי"ה.

ולחברי ידידי, והתלמידים הרבים שלמדו במחתרת בסמרקנד וסביבתה, בקשתי כפולה ומכופלת: כתבו גם אתם את זיכרונותיכם, כרצונו של הרב, "למען ידעו דור אחרון".

הלו זלצמן

מבוא

הספר שלפניכם מציג את סיפורה של המחברת היהודית שפעלה בסמרקנד אחרי הבריחתה הידועה של חסידי חב"ד בשנות תש"ו-ז, עד לתש"ל-ב'. על מנת שהקורא ימינו - שלא התגורר שם, וייתכן שאף נולד לאחר קריסת הקומוניזם - יבין את הרקע ההיסטורי לחיים והמאורעות המופיעים בספר, מצאתי לנכון לספר קצר על התהווות המשטר הקומוניסטי וההתפתחות: כיצד הופיעה על במת ההיסטוריה מדינה מרושעת ומופקרת כזו, וכי怎ן אירע שהיו יהודים שנטלו חלק בהקמתה.

עד המהפכה בשנת תרע"ז, שrer ברוסיה שלטון מלוכני, שנקרא "תקופת הצארים", והמלוכה הוועברת בירושה מאב לבן. המדינה הייתה מחלוקת למחוזות, שנקרו 'גוברנא'. בכל 'גוברנא' היו אחוות שהכilio כל מיני משקים. בעל האחווה ('הפרץ') היה מלך עיר, נפרד מהממשלה המרכזית, והaicרים שעבדו תחתיו היו כמועבדים ממש, ללא כל זכויות. בספרות היהודית הקלאסית יש סיפורים רבים על יהודים שכרכו פונדק מבעל האחווה, וכאשר לא יכולו לשלם את שכר הדירה, היה הפרץ מעניש אותם ככל אשר יחפוץ. תושבי העירה, גויים ולהבדיל יהודים, השתדלו למצוא חן בעיני הפרץ.

היהודים היו נתונים לדידיפות נוספת - מצד הכלרים ימ"ש, שבימי אידייהם של הגויים היו משלhbים את ההמון ומסיתים אותו לפרק פרעות בייהודים. בתקופת הצארים, מאות ואלפי יהודים נהרגו, גורשו מבתייהם ורוכשים נבזז. הצארים שלשלטו ברוסיה, לא עשו דבר כדי למנוע את הפרעות או להגן על היהודים. בדברי ימי עמנוא מסופר רבות על השתדליות של גורמים שונים למען יהדות רוסיה. בראש מhana השתדלנים עמדו אדמו"רי חב"ד, שלא נרתעו מהשליטונות ולחמו בחירות נפש על זכויותיהם של היהודים בארץם.

בין השנים תקנ"א-תרע"ז הגבילה האימפריה הרוסית את מקומ מגורי היהודים לשטחים מוגדרים שנקרו "תחום המושב". בתקופת הנהגת "תחום המושב" נאסר על

היהודים להתגורר באזוריים אחרים, שנעודו ליהודים בלבד. היהודים שאכלסו את תחום המושב, כ-10% מכלל אוכלוסיית האזור, היו ברובם בכפרים ובעיירות ("שטעטלאר") בתנאים קשים ובנסיבות מרובה, והתפנסו בעיקר ממשר ורוכלוות. היהודים גם לא הורשו ללמוד באוניברסיטאות.

על רקע זה אפשר להבין, שכאשר החלו לנשוב רוחות המהפכה, עם סיסמאות מפותחות ומוסכמות לב, כמו "השלטון לידיו הפוועלים ואיכרים" "שווין לכלם" "לשבר את היישן ולבנות את החדש", "לכל אחד לפי יכולתו ולכל אחד לפי צרכיו" – היו היהודים רבים שנעמדו בשורה הראשונה של תומכי המהפכה. כמובן שהחוגים 'מתקדמים', אלו שהיפשו להתערות בסביבה הגוית ולהיות "כל הגויים", עמדו בראש; אבל גם היהודים ממשפחות חרדיות חבו למהפכנים. נמס' להם מהגבלות על כל צעד ושביל, והם ראו במהפכה הזדמנויות לחול שינוי בגין השולטן כלפי היהודים. הם התמסרו למשימה האידיאולוגית 'הנעלית' ועסקו בכך במלוא המרץ.

מספר היהודים שנטלו חלק במהפכה היה גדול בהרבה מאשר ממספרם היחסי באוכלוסייה, והודות לכישרונות הטבעיים של היהודים, הפכו רבים מהם למנהיגי וראשי המהפכה. הבולטים שבהם היו: טרכזקי, קמענעוו, זינאוייעו, סברדלוב ועוד. המוכשר שבהם היה לב (לייבל) טרכזקי. הוא היה נואם אדיר, ובועל כשור ארגן מיוחד. הוא אירגן והקים את צבא המהפכה, והיה מקורביו של לנין – ראש המהפכנים – ועבד אותו יד ביד. היהודים רבים, שראו בין מנהיגי המהפכה דמיון יהודיות, נסחפו עוד יותר.

אני יודע אם זו בדיחה אואמת, אבל הסיפור הבא משקף את מעורבותם העומקה של היהודים במהפכה: פעם הגיעו אביו של טרכזקי לבקר את בנו במיטה המפלגה, ופגש שם את כל חברי היהודים. לפטע ראה את לנין, ראש המהפכה. אביו של טרכזקי, שלא התמצא בפרטיה המהפכה, וכך רבים מהיהודים הפשוטים היה בטוח שהיהודים הם שמארגנים את המהפכה... – שאל את בנו: לייבל, מהו הגוי הזה עושים כאן? השיב לו בנו: אנחנו צריכים אותו כאן בשביב התפוארה... עוד סיפרו, שפעם הגיע אביו של טרכזקי, וגער בו: לייבל, hari heym ha-iratzit shel amim, ומדוע אין הוולך בבית הכנסת לומר קדיש? הרגיע טרכזקי את אביו ואמר: אבא, תמתין רגע שהגוי – לנין – יצא בחוץ, אז נוכל לעשות כאן מניין...

בשנת תרע"ח הכריזו הקומוניסטים כי הקימו ממשלה חדשה למדינה, שתקרא מכאן ולהבא 'ברית המועצות'. בכך רצוי להציג שהממשלה אינה מונחת על ידי איש אחד כבוגר, אלא על ידי ברית של יועצים. לפועל זו הייתה התחלת של מדינה שמתנהגת על ידי רוזן אחד. אחרי כוותנו של לנין, שהוא ראש המהפכה, הצליח הרוזן יוסף סטולין לעלות לשולטן. הוא היה איש מאד פשוט, לא מלומד, אבל ערום ואכזר בטבעו. הוא קלט מחד מאוד את הסיטואציה בה הוא נמצא, והחל במעשה של "טיהורים פוליטיים", כאילו ברצונו להפטר ממתנגדיו המהפכה.

תחת מונח זה, נעצרו ונשלחו מיליוני קומוניסטים מכל המדינה, למחנות עבודה פרך בסיביר. ביניהם היו גם כאלה שלחמו בחירות נפש למען המהפכה והקומוניזם.

סטלין חשש מחבריו להנהגת המדינה, ובמיוחד מהיהודים שבהם, שהיו פקחים וモוצלים. הוא נקט בשיטות עրומות כדי להפטר במהירות מכל הצמרת הקומוניסטית, ולהישאר שליט יחיד. הוא הזמין את אנשי הצמרת להיבדק בבתי חולים במוסקבה, שם הריעלו אותם או ביצעו בהם ניתוחים כדי להציג את חייהם והרגו אותם על שולחן הניתוחים. לבטים מהם 'ארן' תאותה דרכם וכדומה. לב טרוצקי, חברו המובהק של לנין, הצליח להמלט וברוח למסקיסקו הרחוכה, אבל ידה האורכה של הבולשת הרוסית הגיעה גם לשם, והוא נורה למוות בעת שהיא בمسעדה.

במקביל לטיהורים ההמוניים, ביקש סטלין להיחרת בלילהם של ההמוניים כמושיע ומציל האנושות. במסע תעמולה חסר תקדים, הצליח לגרום לתושבי ברית המועצות להאמין כי הוא המנהיג האנושי ביותר עלי-אדמות, שאוהב כל אחד מנתיניו ועשה הכל למעןנו. עד כדי כך הצליחה התעמולה, שאסירים שנידונו למוות, בפקודת ישירה של סטלין - היו בטוחים שהשופטים נמנים על מתנגדי המהפכה, ואילו סטלין היה יודע על כן, הוא לא היהאפשר זאת. כך הילכו לגרודם כשם מצהירים אמוןיהם לסטלין....

עשירים ואנשים אמידים שבבעבר, נעצרו במהלך הטיהורים הגדולים. רבים מהם הוצאו להורג, ורבים נשלחו למחנות ריכוז בסיביר. אסירים אלו היו כמו עבדים של מערכת השלטון. הם בנו ערים, כבושים ומסילות ברזל בכל רחבי המדינה. כאשר בת הסדר לא הספיקו להכיל את האסירים הרבבים, נשלחו האסירים לבנות בתים כלא ומחנות ריכוז חדשים. האסירים עבדו בעבודת פרך, וקיבלו בתמורה כמות מצומצמת של לחם ומים.

באoten שנים החלו הקומוניסטים לבצע את תכניתם להעברת השלטון לידי הפעלים והaicרים, תחת הסיסמה "שוויון לכלם". בשלב ראשון הם הרסו את האחזות שהשתיכו לאנשים פרטיים, ורצחו את בעלייהם. חנויות פרטיים נסגרו, בעלי עסק וסוחרים אחרים הושלכו לכלא וכל רכושם נבזז. כך הבעלים-בעליים והעשירים של אtamול, הפכו להיות עבדים, ואילו העבדים של אtamול, היו לאדונים ורודנים....

הם ערכו מסע תעמולה נרחב כדי לשנות את ההסתכלות של האזרחים על המושג "אושר" ו"שוויון". לדידם, האושר הגדל ביוטר, הוא לעובוד לטובת המולדת, ו"שוויון" פירושו שכולם מרווחים אותה משכורת. הפרופסור הגדל, והמנקה של השירותים - צריים לקבל אותה משכורת, שהרי שניים עובדים לטובת המדינה. יתרה מזאת: תחת הסיסמה "כל אחד כפי יכולתו וכפי צורך", הנהיגו גישה חדשה לפרنسה - אם לפרופסור יש ילד אחד, ולמנקה יש כמה ילדים - היא צריכה לקבל משכורת גבוהה יותר. תוך כמה שנים הצלicho הקומוניסטים למלא את הבתחותם "לשבור את היישן", אך לא הצלicho "לבנות את החדש". חלקת המשכורת השוויונית הוציאה לאנשים את החשך לעבוד, והמשק הילך ונחרב.

למרות החורבן הכלכלי שהמיטו על ארצם, ניהלו הקומוניסטים תעמולה רחבה לשכנע את העולםcolo בהצלחת השיטה הקומוניסטית. בזמן שאזרחי המדינה רעבו להלחם, שיגרו הקומוניסטים רכבות-משא עמוסים בחיטים לצרפת - שבסבלה אז מכהסדור בחיטים - ועצרו את הקרכנות על גבול, מקום בו עוברות רכבות מדינות אחרות, ומול עיניהם של אלפי נוסעים הרכבות היהسلط באוטיות בולטות: "חיטים עם הצרפת, מהעודפים של ברית המועצות". עד כדי כך גדול היה השקר.

בשנות העשרים ניסו תכנית כלכלית חדשה, בשם "געפ" - ראש תיבות "נובאייא עקונומי'ץ סקאייא פוליטיקה" [=המדיניות הכלכלית החדשה]. במסגרת תכנית זו הורשו האזרחים לעסוק במסחר פרטני באופן מוגבל. האזרחים המאושרים החלו לעסוק במרכז במסחר, ותוך זמן קצר התעשרו רבים מהם. כאשר מנהיגי המהפכה ראו את העשיירים החדשניים, טענו שזאת דרכם של הקפיטליסטים, ומיהרו לבטל את התוכנית הכלכלית. הם קבעו נורמות מסוימות עד כמה מותר להרוויח בכל מקצוע, ובנו את הכלכלת באופן זהה שאזרחי המדינה יכולו להרוויח את המינימום ההכרחי לקיום, ולא יותר מכך. על מנת לשרוד, האזרחים היו מוכרים לחפש דרכים עוקפות להגדיל את הרווח מבעלי לדוחות לרשות המדינה. בדרך הלצה היו שואלים: כיצד מותר לעבورو על החוק ולגנוב את המדינה? והתשובה הייתה, שבסך הכל מחזירים חלק קטן ממה שהממשלה גוזלת מأتנו...

במקביל לשיטתם הכלכלית, אימצו הקומוניסטים את האידיאולוגיה האתאיסטיית, ולהם בכלל דבר ש賴 של דת נדף ממנה. הם הקימו מחלקה מיוחדת לרדיפת הדת היהודית בשם "יעורענישקאייא סעקטציא", או בקיצור "יעוסקציה". במחלקה זו פעלו צעירים יהודים שהקדישו את חייהם למלחמה נגד הדת, והתעללו ביudeים הדתיים בעזות מצח.

הקומוניסטים כינו את הדת בשם "אופיים להמוני", וטענו כי הדת מרעללה את מוחותיהם של האזרחים, ולכן עד חורמה. מי שביקש לשמר תורה ומצוות, נידון לרדיפות מיום היולדות:

כדי להיכנס בבריתו של אברהם אבינו, היה האבא צריך לסכן את משרטו ותפקידו, שכן אילו נודע על כך למעבידי, הממונים מטעם הממשלה, הם היו מפטרים אותו מייד. היו הורים שעזבו את הבית ביום השמני לילדת בנים, ודאגו שהסבאה והסבתא ישחו בבית ויארגנו את הברית. כך היה להורים 'אליבי' במקרה והבולדת גילה את קיום הברית.

גם לאחר שהברית עברה בשולם, היו הורים צריכים לעבור מהMOREות נוספות בדרך. כל תינוק מוכרא להירשם במערכות הבריאות הממשלה, ובמהלך הבדיקות הבחינו הרופאים הממלכתיים כי הילד מהול. כאשר שאלו על כך את הורים, הם 'האשימים' את הסבאה והסבתא שביצעו את הברית ב- הסכם, אבל זה כבר עשה 'כתם' על המשפחה... .

כאשר הילד גדל, היה עליו לлечט לבית הספר העממי, שם חונכו הילדים לכפירה ואתאיזם, חיללו שבת ויום טוב והתחברו עם הילדים הגויים. הורים שביקשו לשמר את ילדיהם בדרך התורה והמצוות, היו צריכים להחביא אותם בבית.

בגיל השידוכים היה קשה מאד למצוא אשה יראת-הימה לבחר שומר תורה ומצוות, ובפרט בחור חסידי. אחרי סוף סוף הצלחו לבנות משפחה, היו צריכים להתמודד עם שמירת השבת מכיוון שכל מקומות העבודה היו שייכים לממשלה, והעובדים היו מוכרים לעבוד גם בשבת. קיום היי משפחה יהודים היה כורך בקשימים עצומים, מכיוון שברוב הערים לא היו מקומות כשרות, ועל מנת להגיע למקווה כשר בשר במשר שניים ארוכות. אוכל כשר לא היה ניתן להשגה, והיהודים רבים לא אכלו במרקם נסוע שעונות ארוכות. על מנת להשיג מוצרי חלב עבור הילדים, היו צריכים לנסוע למסק חקלאי ולראות את האיכרים חולבים, על מנת שהיא "חלב ישראל".

חיי הקהילה היהודית שותקו כמעט כלוטין. בעיר המרכזיות והותירות הקומוניסטים בית הכנסת אחד פתוח, אבל מי שהתפלל שם הסתכן באיבוד עובdotו. لكن התקיימו מניננים מחתרתיים. באווירה זאת של פחד מתמיד חיינו עשרות שנים, ורק בכוח האמונה הצלחנו להחזיק מעמד ולהקים דור יהודי חסידי.

תוכן עניינים

הקדמה.....	iii
מבוא.....	ix
תוכן עניינים.....	xiv

1.....	מלחמה על חינוך יהודי בروسיה הסובייטית.....
המלחמה על החינוך היהודי התנהלה בשתי חזיות: سور מרע, ועשה טוב. היה צורך לדאוג שהילדים לא יירשכו לבתי הספר הקומוניסטיים וכאשר לא הייתה ברירה והילדים הוכרחו ללבת בית הספר - היה צורך להלחם שלא ילכו בשבותות וחגיגות; במקביל היה צורך להעניק לילדים חינוך יהודי שורשי • על מאבק עיקש בשתי חזיות אלו, בימי ילדותי	
21.....	ישיבה במחתרת.....
בחורף תשכ"א התגבשה בסמרקנד קבוצה של צעירים מטשנקט ונוצרה האפשרות לייסד לימודיים במתחנות של ישיבת תומכי תמימים. למורות שמוסד חינוך מאורגן, ובפרט "תומכי תמימים" המשתייך לרבי מליבאנויטש, היווה סכנה גדולה, לא נורטו הבעלים-בתיהם החסידים לאחר את הישיבה המחתרתית בבitem	
44.....	מסירות נפש של נער יהודי בסמרקנד.....
זכרוonto של הרה"ח ר' משה חי כהן-סעדוב, שהיה מטלמידי הישיבה המחתרתית בסמרקנד, ומספר על ההתמודדות לשמירת שבת וגוון היהודי בבית הספר העממי - מנוקדת מבט של נער מהקהילה המקומית של סמרקנד	

58.....תרשי בסמרקנד

משך ימות השנה לא יכולו הצעררים להתפלל בבית הכנסת, שהיה בפיקוח אנשי הק.ג.ב. - אבל בהתקרב חדש תשרי ארנו מניין נשאי באחד מבתי אן"ש. היה זה מניין ללא ספריתורה, ונאלצנו להסתפק בקריאה מתוך חומש. רק פטירתו של ר' אליהו שוסטרמן פתרה את הבעיה...

71.....סمرקנד שפיץ חב"ד

משך עשרות שנים הייתה ידועה הקהילה החב"דית בסמרקנד, כקהילה חסידית במיוחד, עם כל ההידורים וה"שפיצקייט", עד שהייתה מטבח-לשון שגוררה בפי החסידים ברוסיה: "סמרקנד שפיץ חב"ד". בשורות הבאות אנסה להזכיר את הקוראים לעולמה הפנימי של קהילת חב"ד בסמרקנד, עם כל הנזיאנסים הדקים שהוא שוררים בחיה הקהילה - חמימות חסידית לצד הידורים חב"דים, והכל עטוף בפשטות ולבביות.

85.....אפיית מצות בסמרקנד

מי שרצה לשמר תורה ומצוות בברית המועצות של אותן ימים, לא נזקק רק למסירות והקרבה, אלא לעיתים קרובות היה צריך גם בקשר אלתור והמצאה. סיפור אפיית המצות בסמרקנד ממחיש כיצד במצבים של איזור-ברירה מתגלים כישראלות נעלמים...

98.....דמויות הוד בסמרקנד

הווי החיים החסידי בסמרקנד שאני זכר מימי נעורי וشنوت ילדותי, היה מורכב מהשילוב המיעוד של כמה מזקני החסידים שנתרטו איתנו (לאחר שרובם אן"ש הצליחו להבריח את הגובל בשנות תש"וו), והבחורים הצעררים שהיו הדרוי להט חסידי ואמונה יוקדת. זיכרונות המתוקים שנשמרו אצל מזקני החסידים שזכהו להסתופף בצילם

120.....אבי מגיע ליליאו-ויטש.

אבי זכה להגעה לישיבת תומכי תמיימים ליבאו-ויטש, שם עוצבה אישיותו החסידית תחת השגחת רבותינו נשיאנו. פרק מיוחד על קשי ההתאקלמות של ילד קטן בן 11, שהותירו בו חותם עמוק לכל ימי חייו

131.....아버יהם סמאגאנעד - הוא הרי 'פנימי'!

חייהם של הורי, היו מסכת ארוכה של מסירות نفس, שזרה במעשי צדקה וחסד ללא גבולות, ומואבך ללא פשרות על חינוך הילדים

155.....פטירת אמי, ועלית אבי לארץ הקודש

לאחר פטירת אמי, קיבל אבי היתר יציאה ועלה לארץ הקודש. כאן ניכרה התקשרותו לרבי, שמיד כאשר שמע על רצון הרבי שייעברו לגור בנחלת-הר-חכ"ד, קם ו עבר לשם. תקופה קצרה אחר-כך מינה אותו הרבי למנהל כולל האברכים, וכך ישב כל היום על התורה ועל העבודה, עד יוכלו האחרון.

כשר' בערל זלצמן עבר לפני התיבה בימים הנוראים ב-770 הקירות בכו.....163

פרק זכרונות זה מוקדש לאחי, החזן הידוע הרה"ח ר' בערל זלצמן, שזכה לעמוד חזן במנין של הרב ולייהנות את הרב בקהל במהלך חלוקת כס של ברכה, משך שנים רבות • ביחסות עודד אותו הרב לעסוק בחזנות ובקונצרטים. הרב הורה לו להוציא תקליט עם קטעי חזנות והבטה לשלים את הוצאות התקליט • סיפורו המרגש חושף מסכת קירובים נפלאה שזכה לקבל מהרב במהלך השנים, כאשר בכלם שזרה גישתו של הרב: לנצל את כשרון השירה להפצת היהדות

אורח במחרתת.....186

בזכרון יולדות שומר מקום של כבוד לדמותו המיחודה של הרה"ח ר' בערקע חן ע"ה, שנמלט מיד השלטונות כשהגיעו לאסרו בלבוב והגע עד למרקנד. הוא מצא מקלט בבית משפחת מישולובין ובביתנו במשך שנים. בפרק זמן זה ראיינו מקרוב את תוכנותיו החסידיות של ר' בערקע, והן נחרתו בנפשנו

עשר שנות בדידות.....197

בפרק זה מתאר את שנות הבדיקות של הרה"ח ר' בערקע חן בסמרקנד - את סירובו לרמז לאשתו שהוא בחיים, מחשש למעקב אנשי הק.ג.ב.; את הניסיון לזייף עבورو תעוזת זהות, וחשיפת חבורות הזעפינים בידי המשטרה; את המפגש הלילי המרגש עם אחד שנחشد בשיתוף פעולה עם הק.ג.ב., והחלה לשוב לשמו ותעדותיו המקוריות, עד לפגישה המרגשת עם רעמיתו לאחר עשר שנים נתק

ר' מענדל.....214

אחד החסידים שהשפיעו עמוקות על החיים החסידיים בסמרקנד, היה החסיד האגדי הרה"ח ר' מנחם מענדל פוטרפס. למרות שששה בסמרקנד שנה וחצי בלבד - התועדויותיו, אמרותיו ופתגמיו תרמו הרבה לחינוך החסידי של בחורים ואברכים בסמרקנד. עבורי הוא דוגמא חייה של חסיד, אוהב ישראל, איש לבבי, בעל קבלת-יעול ובעל מסירות נפש. רשםתי בזיכרון את מה ששמעתי עליו וממנו - בשיחות ובהთועדות איתו

פתחמים ואמרות מר' מענדל.....248

עונג גדול, היו לי הביקורים אצל ר' מענדל פוטרפס, ויכולתי לשוחח איתו שעות על גבי שעות. כל ביקור זה היה הרוועדות החסידית פנימית וחמימה, רק בלי 'משקה'. באותו ביקור שמעתי ממנו פתגמים, סיפורים ואמרות מלאי תוכן, שנחרטו בזיכרון עד היום הזה.

חסיד אגדי.....260

בעעם הראשונה שראיתי את ר' שמחה גורדצקי, התרגשתי מאוד. פתאום מצאתי את עצמי עומד מול האיש שכאלו יצא מטורף האגדות שנשזו בראשי אודוטיו. ענייני הוא סמל של חסיד בעל מסירות נפש בפועל. הוא מצידו, התנהג בפשטות מפליאה, וכאשר נתתי לו שלום בפעם הראשונה התרוצצו במוחי כל הסיפורים ששמעתי אודוטיו, ולא יכולתי להביט בפניי מפני הבושה.

275.....המושבה החקלאית של ר' רפאל חודידטוב

כעשרים קילומטר מסמרקנד, הקים ר' רפאל חודידטוב מושבה החקלאית יהודית בה גידל גפנים לייצור יין, וניהל מפעל לייבוש פירות. הפעלים במקומות היו ברובם 'כליז' שהוכרזו על ידי השלטונות כ'מושלי זכויות' שאינן רשאים להתקבל לעובודה ממשתית. בזכות ר' רפאל, צו אלו למקומות העבודה שאינו כולל שבתוות וחגמים ממובן, וגם לשכר גובה מאד. המושבה שגשה, העסקים פרחו, ואפילו הגיינט העברי תקציבים לרכישת ציוד חקלאי מתקדם, עד שהשלטונות גילו את המושבה 'קפיטליסטית' והרסו את כל המבנים...

292.....חסיד שחיל מען הזולת

דודו ר' בנציוון פיל ע"ה, היה איש צדקה וחסד שאפילו ר' איצ'ה דער מתמיד התפעל ממנה, והוא מענדל הזכיר אותו בהערכתה ואמר כי ממנה למד כיצד לזרע צדקה

303.....שלוש פעמים "הו-רה" שהצילה שלוש מיליון יהודים ברוסיה

בכ"ז טבת תש"ג הודיע הרדיומן המרכזי של ברית המועצות על העמדתם לדין של תשעה רופאים יהודים, שהואשנו בחברות בארגון היהודי שקשר לסתמת "הפוליט בירור"-מנהיגי ברית המועצות על ידי הרעה. מאותו היום החלה להתגלל הפרשה המזוויאה של עלילתם, שלימים התפרסמה כ"משפט הרופאים". פרק זכרונות על תקופת אימאה זו בתולדות העם היהודי, וסיומה המופלא במוותו של העריך סטלין ימ"ש במצאי פורים

320.....התייסדות חמ"ה

במהלך הפרקים הקודמים סיירתי לא-מעט על פעילותנו הציבורית, במסגרת הארגון חמ"ה. בפרקים הבאים ארחיב את היריעה על ארנון זה, שהחל כפעולות של כמה בחורים בסמרקנד, וברבות השנים הפך למוסד בינלאומי הפעיל בתחוםים שונים.

329.....1500 ילדים לומדים במחתרת

במסגרת פעילות חמ"ה, הקמנו תלמודיתורה מחתרתית בסמרקנד ומסביב להם, בהן למדו ילדים קריאה ותפילה, ומושגי יסוד ביידיש. במשך שנים רבות לימדו אצלו יוטר אלף וחמש מאות תלמידים! כשיוני חשב על כך היום, אני מאמין שהצליחנו להגיע לכלה'ך הרבה ילדים, אבל זו הייתה המציאות. וכל זאת נעשה תחת שלטון הקומוניסטי, שהטיל את חיתתו על כולם

340.....יציאת רוסיה

בערב חג הפסח תש"א הופיע פקיד ממשלתי ברובע בגיןמאל, בחזרה התגוררו כמו משפחות חב"דיות, ושאל: היכן גר כאן משה פרידמן (ニシלביץ')? יש לי בשורה בשביבו: הוא קיבל היתר יציאה לארץ ישראל. הבשורה התפשטה מהר לכל השכנים בחזרה, ובקרבם כל יהודי אנ"ש בסמרקנד ובטשקנט, ואחרי עשרות שנות סיורוב, תקווה חדשה ממשית החלה לפעם בלבבות כולם לצאת סוף סוף מ"גן העדן" הסובייטי

361..... צעדים ראשונים בארץ הקודש

"האם בק.ג.ב. יודעים על השם 'חמ"ה'?", שאל הרביה את ר' משה ניסילביץ' ביחידות. לאחר שר' משה השיב שرك בודדים ממחברי הארגון ידעו על שמו - פסק הרביה: "תמשיכו בשם 'חמ"ה', ואני צריך לפעול בשם חב"ד". • לחמ"ה הייתה חביבות גדולה אצל הרביה, שלחה תמיינה חודשית קבועה בסך 1000 דולר מאז הקמת חמ"ה בארץ ישראל. על הפעולות בארץ הקודש, היחידיות של ר' משה ניסילביץ' אצל הרביה, ומעורבותו של הרביה בפעולות חמ"ה

396..... קשה שידוכו של חסיד

אם על שידוכים בכלל נאמר קשה זיווגו של אדם "כקריעת ים-סוף", הרי זיווגו של בחור חסידי בברית המועצות של אונן שנים הייתה קשה פי כמה

403..... שידוכים בצל הק.ג.ב.

בשנתיים בהן כל עניין היהודי היה צריך להיות במחתרת - גם הדבר הכל אנושי, כמו החתונה בין בני זוג, היה מושפע ממשיקולים של "מה יגידו בק.ג.ב.?". זו הייתה הסיבה שאחי ערך את קישורי התנאים וסעודת החתונה בלילה אחד, וזה הסיבה שבחתונתנו של לא צולמה אפילו תמונה אחת... • פרק מיוחד על השידוך של אחינו זלצמן, והשידוך שלו

420..... שבת בראשית בשדה כותנה

את אותה שבת לא אשכח לעולם. בשעה שחברי ישבו בבית הורי בסמרקנד והתוועדו לרجل שבת בראשית, נאלצתי לשוטט בין ערוגות שדה הכותנה בקולחווז שלייד העיירה ג'אמבול. עשתי עצמיocupס בקטיפי סיבי הכותנה, בעודי מתפלל תפילה שחricht... .

429..... מה חיפשו אנשי הק.ג.ב. בסדנת הייצור שלי?

שנתיים רבות רדפה אותנו התעלומה, עד שבאה על פתרונה במלהך נסיעתי ברכבת העירונית

444..... הצלת משפחות מאובדן רוחני

אחד הפעולות הייחודיות שזכינו להתעסק בהן, הייתה העברת משפחות מ'חורים' נידחים ברחבי רוסיה - אל הקהילה החב"דית בסמרקנד. פעילות זו הייתה קרוכה כibold בקשרים גדולים, אבל ראיינו בעניין רוחנו את הרוחני העצום מכל משפחה שניציל מטמיעה והתבולות. היום אנו רואים את הפירות ופירותיהם של אותן משפחות, שזכו לגדל בנימ ובנים לשם ולתפארת

459..... תחת נספי השכינה

אבי המשפחה היה יהודי כשר, אשתו הייתה גודה אוקראינית, וחתנה של בתו היה יהודי, אלא שהבת הייתה עם הוריה בניו יורק והחתן החליט להעלם בארץ ישראל. כל הסבר זהה נפתח בסיפור שמשלב גיור כהלה וגilio יהדות באופן מפתיע

469.....ספר תורה מהומיל, אל הרבי בניו-יורק

בעקבות הוראה סודית שהגיעה מהרב, להציג כתבייד שנשארו אצל חסידים מהדור הקודם ברחבי רוסיה, זכיתי לנסוע לשליהוות מרתकות ולפגוש חסידים בעלי צורה, שזכו בערגה את ימי הזהר בליבאוואויטש • מאחד החסידים הללו קיבלתי דיווח על ספר תורה שנכתב על ידי ר' ראובן, הסופר של רבינו הזקן, ויצאתו למסע מרתך להצלהו של הספר

488.....הרפקאות ואירועים בנסיעותי

מספר פעמים במהלך הדמן לי לנסוע ברוחבי ברית המועצות לצורך עסקנות הכלל. כל נסעה צאתה הייתה אירוע מיוחד מלא הרפקאות ורשומים. מלבד המטרת העיקרית של נסיעתי, ניצלהי את ההזדמנויות להיפגש עם חסידים וסתם יהודים בעירם בהן עברתי. גם הנסיעות עצמן היו מלאות הרפקאות

510.....הפצת המעינות בעזרת הק.ג.ב.

במשך שבועיים ימים הפعلתי יחד עם עמיתי הרה"ח ר' משיח הודייטוב דוכן ספרים מטעם חס"ה, בתערוכת ספרים בין-לאומית שנערכה במוסקבה • פרק זכרונות מרתך ועיסוי על הפצת יהדות בצורה מקורית, בהשגתם הצמודה של סasha ופאשא - שני סוכני הק.ג.ב., שלא זו בלבד שלא הפריעו, אלא אף סייעו בהפצת היהדות!

535.....הוספה - נסיעתנו לסמרקנד ולLIBAOVITSH**546.....האם יכולנו לעשות יותר?**

מלחמת על חינוך היהודי ברוסיה הסובייטית

המלחמה על החינוך היהודי התחנהה בשתי חזיות: סור מרע, ועשה טוב. היה צורך לדאוג שהילדים לא יירשו מלבתי הספר הקומוניסטיים וכאשר לא הייתה ברירה והילדים הוכרזו ללכת לבתי הספר - היה צורך להלחם שלא ילכו לבית הספר בשבותות וחגיגות; במקביל היה צורך להעניק לילדים חינוך יהודי שורשי. על מאבק עיקש בשתי חזיות אלו, בימי ינדוטי

כאשר אדם מן השורה מסכם לעצמו את פרקי זיכרונותיו, יש לו זיכרונות מעטים מתקופת הילדות. לא כן כאשר מדובר במילוי שענות ילדותו עברו עליו בצל השלטון הקומוניסטי. מאבקם חסר הפשות של הורינו להעניק לנו חינוך חסידי שורשי, ולמנוע מתנו חשיפה לחינוך הקומוניסטי-כפרני - הותיר לנו, הילדים הקטנים של אוז, חותם עמוק, שמשפיע علينا עד היום הזה.

כדי להכנס את הקורא לאטמוספירה המיחודת בה החלפו שנות ילדותו, עלי להזכיר מעט היסטוריה:

לאחר מההפכה הקומוניסטית בשנת תרע"ז, החל השלטון הקומוניסטי במלחמות חרומה נגד הדת. למרות שלפי החוקה כל אחד היה יכול לה坦הgap כפי רצונו - הרי לפועל, כל מי שלא הלך בתלם הקומוניסטי, היה אחחת דתו... בשנות ה-30, כאשר מלחמתם של הקומוניסטים נגד מתנגדיהם הגיעו לשיאם חדשים, עשרות אלפי נורו למוות במרחפי הק.ג.ב., ומאות אלפי אחרים הוגלו למחלנות עבות-יפרך בערובות סיביר שבקווטוב הצפוני. זה היה גם גורם של מי שהעוז לחנוך את ילדיהם ברוח היהודית. ההורים סומנו כאובי המשטר, מכיוון שהרעליו את ילדיהם בדת, שנחשה אז כ"אופיום להמוןיהם".

ומכיוון ש"אמא רוסיה" דואגת לשלום אזרחיה, קבע החוק כי צריך להפקיע מההורים את הזכות לחנוך את ילדיהם, להוציאם מהבית ולשולחם לפנימיות מיוחדות עבור יתומים, שם עברו 'חינוך מחדש'.

דברי הנביא "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" התקיימו בהידור רב ברוסיה הקומוניסטי. את המלחמה בדת היהודית ניהלה מחלוקת מיוחדת של הצ'קה, שנקרהה "יעוסעכzie" ("יעוסעכzie") קיצור המילים של "יברייסקאייא סעעכzie" [=המחלקה היהודית]. במחלקה זו עבדו יהודים שהתרחקו מיהדותם, ביניהם היו בניים ונכבדים של יהודים שומר תורה ומצוות. הוצאות הכיג גדולות באו מהם ר"ל, וכי שידוע מרישומתו של הרבי הר"ץ - הרי מאסרו היה כתוצאה מפעילותם של אנשי ה"יעוסעכzie", והם שוניינו את כל המלחמה נגדו.

تلמודי התורה והישיבות היו המטרה הראשונה של ה"יעוסעכzie", תוך זמן קצר נסגרו כל מוסדות החינוך הדתיים. במקביל הוקמו בתים ספר ציבוריים עם תוכנית לימודים המושתתת על אדני שיטות המרקסיזם-לניניזם, המכනכות לכפירה מוחלטת בבוואר עולם. חוק חינוך חובה הטיל על ההורים את האחריות לרשום את ילדיהם לבתי הספר העממיים.

אבל אנשי ה"יעוסעכzie" לא הסתפקו בכך. הם ביקשו לוודא שהילדים ינותקו לחלווטין מההוו של חי תורת ומצוות ותפילה במניין, וכדי לפתור את ה"בעיה", החליטו לסגור את כל בתיה התפילה. מי שארגן מנין לתפילה, היה עלול להיות נאשם בהפרת הסדר הציבורי. בערים רבות לא נשאר אפילו בית הכנסת אחד פעיל, ואילו בערים המרכזיות השאירו הממשלה בית הכנסת אחד, או שני בית הכנסת, כדי שיוכלו להציג לעולם את "חופש הדת" השורר ברוסיה. לדוגמה: לפני המהפכה היו בעיר מינסק 94 בתים כנסת, ואחרי הרדיפות של הקומוניסטים והנאצים נשאר בקושי מניין קטן וחשי, חזית מחתרתי, בדירה שכורה.

לבתי הכנסת הבודדים שקיבלו את אישור הממשלה, היה צורך להיות ועד המורכב מעשרים אנשים, ועוד היו כ+"^מובן" אנשים נאמנים לבולשת (שם הבולשת התחלף כמו פעמים במסך השנהים. אנ"ש קראו להם תמיד בקוד-פנימי: "די אוטיות", או "די דריי אוטיות"). גם לשוטרים היה קוד-פנימי בשיטת החסידי: "א קנעפל" – כפתור. שם כפתורי הנחות שבממדי השוטרים). חברי הוועד היו צריכים לדוחם לבולשת על זהות המתפללים, והכי חשוב: להשגיח שההורם לא יביאו את ילדיהם הקטנים, עד גיל שמונה-עשרה. מי שהביא את ילדיו לתפילה, היה מושאם בהרעלת ילדיו בערכיים אנטישומוניים, והמית בכך סכנה על בית הכנסת, שכן מעשה זה היהוה עליה לשלוטנות לסגירת המקום.

אחד מחברי הוועד של בית הכנסת בסמרקנד, היה יהודי בשם חיים. כאשר היו מגיימים תיירים מחול', הוא היה נצמד אליהם ולא אפשר לאף אחד לשוחח עמו. הוא

קבוצת ילדים יהודים בטטרקנד, בסוף שנות הי'ד'ם.

מימין לשמאלי - בשורה הראשונה למטה: ?, מולע גורבץ, תחכום בורשנסקי, אלעזר ווילנוקן; בשורה השנייה: שמואל הלוי גורבץ (מחזק יلد), לויזק גראליק, בערל ווילנוקן, שמואל חיים פרנקל, ליביל חן. בשורה העליונה: משה לרנר, מרדכי גראליק, שמואל גורבץ, אריה ליב שיף, שלום בערל גראליק, ליסיק, בצלאל שיף ואהרן מקובצקי

לא התbiasיש להציג את עצמו כדמות מטעה הק.ג.ב., ואך היה מותפאר באומרו כי הוא שומר על בית הכנסת, שכן בילדותו הייתה המשלה סוגרת את בית הכנסת....

ר' צבי הירש לרנר היה אומר בהלצה: יש לנו שני חיים'ס - אחד ר' חיים (בערך עץ חן, שם ההסואה שלו היה ר' חיים), והוא חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא', והשני הוא חיים צ'רנוביץער, והוא חיים שאין בהם בושה וכליימה'....

כמובן שבמצב זה, רוב המתפללים בבתי הכנסת הרשומים היו זקנים-פנסיונרים. הם לא חשו להגיע לתפילה, שכן לא היה להם מה להפסיד. לעומת זאת, אנשים צעירים שעדיין עבדו, או סטודנטים שלמדו באוניברסיטה - חשו להגיע לבית הכנסת, מכיוון שתוך זמן קצר ייכנס שם לרשימה השחורה של הבולשת, והם יסולקו מהאוניברסיטה בה הם לומדים, או יאבדו את מקום עבודתם ומקורה פרנסתם. הכוח שהיה בידיו של השלטונות היה בלתי-מוגבל, והם עשו כל שעה על רוחם.

אפשר לתאר עד כמה היה קשה להעניק לילדים חינוך היהודי, בלי תלמוד-תורה, בלי תפילה הציבור, והחמור מכל: תחת החובה לשלווח את הילדים לבתי הספר העממיים בהם החדרו את רוחות הכפירה בכל דרך אפשרית.

כל הורה היה צריך לשאת על כתפיו את על חינוך ילדיו. מי שרצה להעניק חינוך היהודי לילדיו, היה צריך לשבת אותם בעצמו ללמידה, או לשכור מלמד שיבוא לביתם -

בנסיבות נפש - כמו פעמים בשבוע, וילמד את ידיו. כמובן שהעסקת מלמד פרטי דרשה סכום כסוף נכבד, ולא לכל אחד הייתה את האפשרות הזאת.

באוטן שנים, הרגישו במוחש את ההכרה בקיום הוראתו של כ"ק האדמו"ר הרש"ב מליאבאויטש, שכשש שמצוות הנחת תפילה בכל יום היא מצויה מDAORIAIA על כל יהודי - כך חוב גמור על כל יהודי להקדיש כחצי שעה מחשבה בכל יום אודות חינוך בניו. אנ"ש חסידי חב"ד, שחונכו על ידי כ"ק אדמו"ר מהורי"ץ למסירות נפש, עוררו בעצםם את עצם הנשמה, ובטעומות נפש בלתי-רגילות עדמו בגבורה מול גלי הcapeira, והצליחו להעניק לילדים חינוך היהודי כשר למורות הכלל. חלוקם למדוז בבתיהם, וחלקם ארגנו תלמוד-יתורה מחתרתיים, כיודע. היראים ושלמים שלא מאן"ש הביאו את ילדיהם אל היישובות המחברתיות של חב"ד, והתהנו שיקבלו אותם, באמרם: "כאן הם ישארו יהודים".

ילדים במאסר בית

המלחמה על החינוך היהודי התנהלה בשתי חזיות: سور מרע, ועשה טוב. היה צורך לדאוג שהילדים לא ילמדו בבית הספר הקומוניסטיים וכאשר לא הייתה ברירה והילדים הלו ללב בית הספר - היה צורך להלחם שלא ילכו לבית הספר בשבתו וחגיגים; במקביל היה צורך להעניק לילדים חינוך היהודי שורשי. על שני תחומים אלו בימי יلدותי, אסף בשורות הבאות.

נולדתי באמון בחרקוב, אבל בהיותי בגיל שלוש וחצי התקרכו הנאצים לחרקוב, וכך מאות משפחות מאן"ש, נאלצנו גם אנחנו לנדוד הרחק מהחזית, אל סמרקנד שבאסיה התייכונה.

זמן קצר לאחר שהגענו לסמarksnd, הגיעו אחיו ואחים-הגדולים לגיל בית הספר, ואז החלו הורינו את המאבק רב השניים למען חינוך ילדים. היו אלו עינויים שקשה לתארם. מעבר לרוחות הcapeira שנישבו בחזקה בבית הספר הלאו, היו ההליכה לבית הספר הייתה קשורה גם עם חילול שבתוות וחגיגים, לימוד מעורב עם בניים ובנות, והתחברות עם תלמידים גויים. כל אלה היו סמ מות לילדים צערירים, ואבי עשה כל שביכולתו כדי למנוע מأتנו לлечט לבית הספר העממי. כדי לציין, שחלק גדול מהעולם, המתה והחרדה, נפל על שככם של הנשים הצעריות, שבעליהן הלו לעובדה, ובכל דפיקה בדلت גרמה להם לדפיקות לב מואצות...

השלב הראשון במאבק היה, להחביא את הילדים מהשכנים, שלא יידעו שיש בבית ילדים בגיל בית הספר.

כפי שהזכרתי קודם, השולטן הקים מערכת חינוך מרכזית. כדי למכש את השיטה ולהגיע לכל הילדים, כל מנהל בית ספר מקומי נדרש לרשום את כל הילדים שבמחוזו.

המחבר עם אחיו מרתה שרה (מיישולבון)

הממשלה חיבה את המורים לлечט מבית לבית בשכונתם ולרשום את כל הילדים שהגיעו לגיל חינוך. המורים היו עוברים מבית לבית ומchezר לחצר ושוואלים בתמימות את השכנים אם יש כאן ילדים בגיל בית ספר. כאשר השכנים היו ידועים על ילדים בגיל המתאים, הם היו עלולים לספר לפי תומם של משפחה פלונית יש ילדים בגיל בית ספר.

עונת הרישום לבתי הספר הייתה בדרך כלל ביום הקיץ, בסמיכות לשנת הלימודים הבאה. אני זוכר שבתום עונת ההרשמה, היו הורי, וגם אנחנו הילדים, נשימים לרוחה. כמובן שלא יכולנו "להסתובב ברחובות" בשעות הלימודים, שכן כאשר המורים היו מקבלים מידע שבמקום פלוינו יש ילדים בגיל בית ספר,

וההורם מסרבים לרשומים ממשום מה, הם היו ממחרים לדוח על כך למנהל. על פי החוק, היה המנהל מחויב להגיע לבית ההורים ולברור מדוע ילדיהם אינם מופיעים בבית הספר. אם ההורים היו מסרבים לרשום את הילדים מצד יהודתם, זה היה עונן כדי גrown. וכך השלג' הזה יכול היה להתגלגל עד למשרדי הק.ג.ב., עם כל ההשלכות שבדבָר.

קשה ואי אפשר לשפוט את אלו שלא הצליחו לעמוד מול המשטר הקשה והאכזרי של הקומוניסטיים, ושלחו את ילדיהם ללימודים בבתי הספר העממיים. היו הורים שהתקשו לעמוד בניסיון בטענה שאם הילד יהיה 24 שעות בבית, זה עלול להזיק לבריאותו, הן הגוף והנפש. היו בודדים שלא הסתפקו בבית הספר היסודי, וטענו, שמכיוון שכבר נמצאים בברית המועצות ואין סיכוי לצאת מכאן - הרי כאשר הילדים יגדלו הם יצטרכו למצוא מקצוע לפראנסתם, ומוכרים לשלוות אוטם לאוניברסיטה, כדי שיילמדו מקצועם כלשהו. היו שנימקו את הליכתם לאוניברסיטה בכך, שהסטודנטים מקבלים פטור מצובה ללמידהם, ובכך למעשה הם נפטרים מצורה נוספת יותר, מבחינה רוחנית. כל אחד ותירציו הוא.

אר לאידך, ראוי להעיר ולחולק כבוד אין סוף לאלו שכן השטדים, בתחבותות שונות ומשונות, תוך כדי סכנה תמידית, לחנוך את ילדיהם ולגדלם בדרך התורה והמצוות. הורים אלו היו צריכים להחייב את בניהם בביתם, ובמשך שנים רבות לא אפשרו להם לצאת מפתח הבית, כדי שלא ייודע לשכנים שיש ילדים בגיל בית הספר. כאשר נחשף הסוד, ופיקידי המarshal הגיעו לברר מדוע הילדים אינם מגיעים בבית הספר - שלחו ההורים את